nauka i knižnina, Sofia, XI, p. 260). Numele trebue citit *Rńos*, cu *r* vocalic și *n* palatal, deoarece Bulgarii notează cu *rŭ* (*ŭ* = *jer*-ul mare) pe *r* silabic al dialectelor din Bulgaria de Vest și cu *nĭ* (*ĭ* = *jer*-ul mic), pe *n* moale.

La baza lui *Rŭnĭos* stă firește, rom. *râńos* (forma aromână — firește cu *a* protetic — și bănățeană, precum și forma veche dacoromână).

În toponimia balcanică se mai întâlnesc de altfel nume de locuri în care adjectivul « râios » servește de epitet, de ex. toponimicul din Balcanii centrali *Krastavo Pole* [1]) « Câmpul râios ».

E. PETROVICI

5. CRIPTOGRAME ÎN CĂRȚI DIN ȚARA OLTULUI

Cercetând bisericile din județul Făgărașului, mi-am făcut obiceiul să cercetez și însemnările de pe cărțile bisericești vechi.

La Breaza am dat de o însemnare — scrisă pe un Antologhiu dela Râmnic, 1737 — pe care n'o puteam ceti nicidecum. Caracterele erau chirilice, dar nu puteam alege niciun cuvânt cu înțeles. Text slavonesc nu putea fi, deoarece nu puteam recunoaște nici măcar o terminațiune slavonă. Eram foarte intrigat, mai ales când cantorul bisericii, care sta lângă mine, îmi spuse că și un teolog din București a dat de această însemnare și că ar fi descifrat-o... Dacă altul a putut-o deslega, trebuia să-i dau și eu de capăt.

Am copiat textul și, acasă, mi-am dat curând seama că trebue să fie o criptogramă. Am socotit că trebue să aibă cuprinsul ce-l au mai toate însemnările de pe cărți: « Această carte... » Am încercat deslegarea, am găsit că eram pe calea cea bună. Am reconstruit cheia și cel dintâi gând mi-a fost să o încerc și la deslegarea criptogramei găsite la Voila de d-l Prof. N. Iorga, pe o Cazanie a lui Varlaam (*Scrisori și inscripții ardelene*, vol. II, p. 208). Cu unele completări, cheia mi-a fost de tot ajutorul.

Am mai găsit criptograme și pe alte cărți, de multe ori în cursul unor însemnări — cum sunt cele făcute de călugărul Isaiea Eșanul dela mănăstirea Dejanului, pe Antologhiul de Râmnic, 1737, foaia 32 — în biserica din Iași; apoi criptograma popii Ion din Iași, pe Evanghelia dela București, 1682, începând dela foaia 38, carte

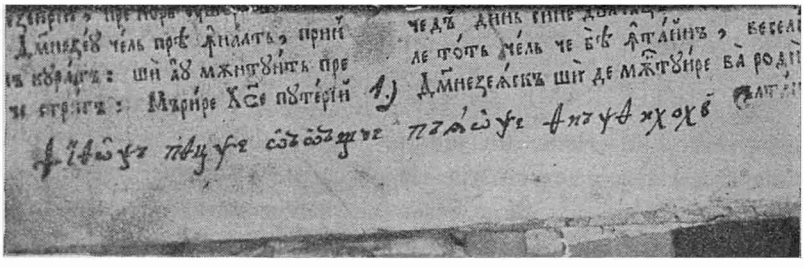
[1]) Comunicat de St. Romansky (Sofia).

BDD-A14835 © 1934-1935 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul”
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:57:35 UTC)

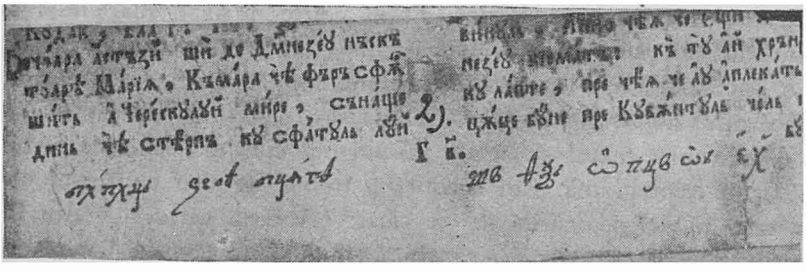
păstrată în biserica din Dejani; în sfârșit criptograma popii Dănilă dela Dejani, pe un Octoih slavonesc dela Lwow, 1640 (foaia 28), păstrat tot în biserica din Dejani. Tuturor acestor criptograme le-am găsit deslegarea cu cheia aflată.

Cheia o socoteam de folos numai pentru mine. D-l Prof. S. Pușcariu, la o ocazie, mi-a atras atențiunea că ar fi de interes și pentru alții. Aceasta m'a îndemnat să scriu rândurile de față.

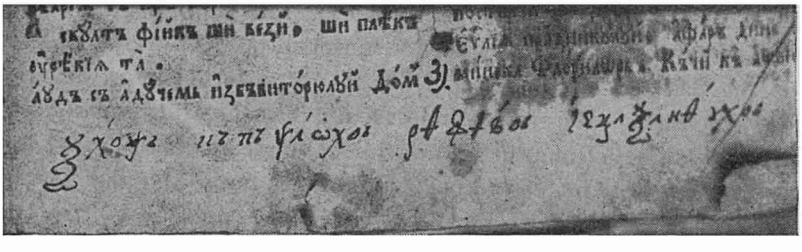
Iată criptograma dela Breaza în reproducere fotografică:

(Breaza 1)

(Breaza 2)

(Breaza 3)

BDD-A14835 © 1934-1935 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:57:35 UTC)

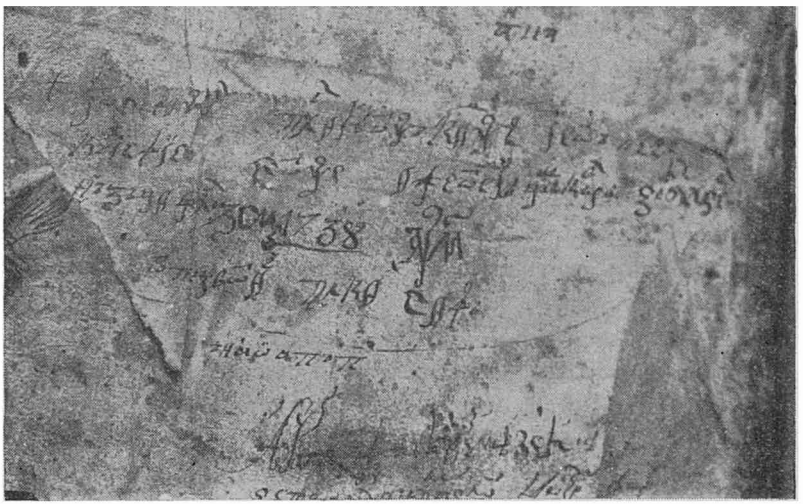

(Breaza 4)

În transcriere: « Ačastă carte să să știe că iaste a vătavului Bu-« curŭ dela Breaza și amŭ scrisŭ eu multŭ păcătosulŭ Rafailŭ iero-« monahulŭ dela Drăguș în anulŭ 1741 Iunie 25 dni ».

De unde urmează că și-au păstrat valoarea literele: ѣ, ѳ, и, ѵ (această literă e și schimbată), ѳ, ц, ш, ъ, ѧ și ѩ. Următoarele caractere și-au schimbat reciproc însemnarea: а = ѧ; к = и; г = з; д = ѕ; ї = ч; к = п; л = о; м = ѯ; р = ц; с = ш; т = ѵ; ѕ și ѵ = χ.

Iată și fotografia criptogramei de pe Cazania lui Varlaam, din Voila:

Cazania dela Voila)

Neieșind reproducerea fotografică destul de clară, dau textul și în copie cu cirile de tipar:

BDD-A14835 © 1934-1935 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul”
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:57:35 UTC)

ѧѦ ѡєѣфѧѱ҃ѧѣ пхѣ ѧїѣѡѱ҃ъ кѧрѱ҃ѣ їє ѡъ пєѣ҃ъ кѣхїєфїє єѡѱ҃є ѧ жєѡєрнїк цгъцкъкрк ѕкф бхѕєроь нъзъцѧхо:

ₓзсмѕ 1738 ₓѧѱ҃м.

ѡпцкѡѧѣ плкѧ ѧѧфъ

ънѧѡ ѧпоп

Criptograma se cetește astfel: « Însemnat-am cum această carte « ce să cheamă păucenie este a beserici(i) Șărcăiți(i), dinŭ județ(u)lŭ « Făgărașul(ui) 7246, 1738. Scris(-)am popa Oană ».

Această criptogramă îmi întregește definitiv cheia. Abia două litere își mai păstrează valoarea lor din alfabetul cirilic: ъ și ѧ, pe când altele și-o și schimbă: є (dar are și valoare de ѣ), ї (dar e și schimbat cu ч) și к (dar și schimbat cu п). Nesiguranța în aplicarea cheii arată că scrisul criptografic nu era de întrebuințare prea curentă.

După cele de până aci, stabilesc următoarea cheie pentru toate caracterele cirilice:

ѧ = ѧ; б = ж; в = и; г = з; д = ѕ; є = ѣ și ѥ; ж = б; ѕ = д; з = г; и = к; ї = ч; к = п; л = о; м = ѯ; н = ф; о = л; п = к; р = ц; с = ѡ; т = ѱ҃; ѹ și ѵ = χ; ф = н; χ = ѹ și ѵ; ѱ = т; ѡ = с; ц = р; ш = щ; щ = ш; ч = ї; ъ = ъ și и; ь = ь; ѣ = ѣ și ѥ; ѧ = ѧ; ѧ = ѧ; ѯ = м; ѧ = а; ѵ = χ.

Litera л = о, din *O*ană, nu este clară, dar că Oană e cetirea corectă, se poate deduce din rândul imediat următor, în care, dela dreapta la stânga, se cetește: popa Oană. Cifrele nu-s în caractere criptografice. Anul ₓѧѱ҃м = 1740, n'are legătură cu ceilalți ani din însemnare și de sigur a fost adaus ulterior.

N'am întâlnit caracterele ы, ѳ, ѥ, ѫ și ѱ. Literele, când au valoare de cifre, uneori se scriu tot criptografic, ca în criptograma dela Breaza.

Am vrut să-mi dau seama dacă la alcătuirea acestei chei s'a urmat vreun sistem, după care să se fi făcut amestecarea literelor din alfabetul cirilic. După locul literelor în alfabet, cele care se înlocuesc reciproc, sunt la depărtare de 1 loc: щ — ш;

» » 3 locuri: д — ѕ, л — о, ѹ — χ;

» » 5 » б—ж, г—з, к—п, т—ѱ҃;

» » 7 » к — и, с — ѡ;

» » 19 » ї — ч, ѵ — χ;

BDD-A14835 © 1934-1935 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul”
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:57:35 UTC)

depărtare de 27 locuri: ѕ — ѣ;
» » 26 » ѫ — ѯ;
» » 38 » ѧ — ѫ.

În acest tablou, însă, n'am putut ghici vreun sistem.

Am încercat să aplic cheia de mai sus și la criptograma din Psaltirea Scheiană, dar n'am putut ajunge la rezultat, criptograma aceasta fiind de sigur făcută după altă cheie. De bună seamă se va găsi altcineva mai norocos, care să o poată deslega și pe asta.

V. LITERAT

6. UN MANUSCRIPT DIN JUMĂTATEA ÎNTÂIA A SECOLULUI AL XVIII

La părintele Ilarie Cocan din Mândra, am dat de un manuscript, pe care l-am cercetat mai de aproape.

N'are foile dela început, nici dela sfârșit. Îi mai lipsesc câteva foi și din interiorul manuscriptului. Cele rămase, sunt 111 foi, de dimensiunile 20/14,5 cm. Manuscriptul e compus din caiete scrise de doi copiști, cel din urmă pune odată data 1744. De copistul dintâiu sunt scrise 16 foi. Copistul din urmă e din satul Mândra, de lângă Făgăraș.

Unele foi sunt numerotate de copiști, altele nu-s. Pe foaia 50, r⁰ începe copistul întâiu număratul cu 1, până la 12, continuă copistul al doilea dela 13 la 17, după care mai introduce două foi fără număr. Urmează iar copistul I, numerotând: 17 — 20, de aci încolo, dela 21 copistul II numerotează până la 57, pe foaia 104.

Unele texte, începute de *copistul* I, au fost întregite de *copistul* II.

Copistul I nu e pomenit niciodată. Dar el însuși introduce chiar în text, numele, scris cu roșu, al unui copist anterior (pe foaia 56, jos, către sfârșitul istorioarei lui Archir și Anadam), astfel:

« . . . și sfârși | învățătura lui Archirie | în zilele lui Anadam | « *i pisal az papa dz* (? = s) *Școala domnească*[1]) nepotŭ || (*pe verso*:) « nepotŭsău, și după moarte îl osândi și știi că-ți zi- | ceam fătul « mieu Anadame că | cine sapă groapa al- | tuia cade ace- | la în- « trânsa, amin. iproč ».

Despre al doilea copist se găsesc mai multe însemnări:

[1]) Ce e cursiv, e scris cu roșu.

BDD-A14835 © 1934-1935 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:57:35 UTC)